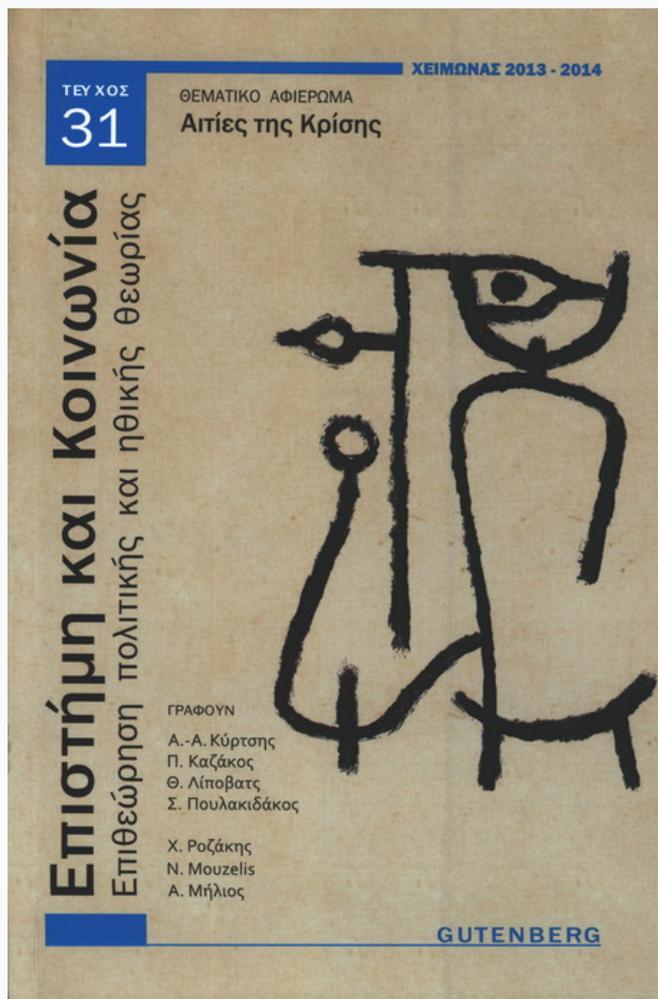

Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας

Τόμ. 31 (2014)

Αιτίες της Κρίσης

Όψεις της ελληνικής αμυντικής κοινωνίας στον τηλεοπτικό ενημερωτικό λόγο τον καιρό της οικονομικής κρίσης

Σταμάτης Πουλακιδάκος

doi: [10.12681/sas.10296](https://doi.org/10.12681/sas.10296)

Copyright © 2016, Σταμάτης Πουλακιδάκος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Πουλακιδάκος Σ. (2016). Όψεις της ελληνικής αμυντικής κοινωνίας στον τηλεοπτικό ενημερωτικό λόγο τον καιρό της οικονομικής κρίσης. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 31, 121–152. <https://doi.org/10.12681/sas.10296>

Σταμάτης Πουλακιδάκος*

ΟΥΨΕΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΜΥΝΤΙΚΗΣ
ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΣΤΟΝ ΤΗΛΕΟΠΤΙΚΟ ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΟ
ΛΟΓΟ ΤΟΝ ΚΑΙΡΟ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Η έρευνα αυτή αποσκοπεί να ανιχνεύσει χαρακτηριστικά της ελληνικής ‘αμυντικής’ κοινωνίας στον τηλεοπτικό λόγο δημοσιογράφων, πολιτικών και λοιπών ομιλητών οι οποίοι σχολιάζουν τις αποφάσεις και τις δηλώσεις ξένων πολιτικών παραγόντων αναφορικά με την ελληνική κρίση. Το θεωρητικό της πλαίσιο στοιχειοθετείται από τις έννοιες της ‘αμυντικής’ κοινωνίας και της ‘πλαισίωσης’. Επιχειρείται η καταγραφή και η πλαισίωση των παραμέτρων που ορίζουν την ‘αμυντική’ κοινωνία στα κεντρικά δελτία ειδήσεων—δύο ιδιωτικών και ενός δημόσιου— τηλεοπτικών σταθμών πανελληνίας εμβέλειας. Χρονικά η έρευνα εστιάζει στις ημέρες γύρω από τη διαπραγματέυση και υπογραφή των δανειακών συμβάσεων που μέχρι σήμερα καθορίζουν την οικονομική πορεία της Ελλάδας (Μεσοπρόθεσμο, Μνημόνιο 2, PSI, Μεσοπρόθεσμο 2/Μνημόνιο 3).

---

* Μέλος του Ειδικού Τεχνικού Εργαστηριακού Προσωπικού του Τμήματος Επικοινωνίας και ΜΜΕ του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών <stamatisp@media.uoa.gr>.

1. Η ‘αμυντική’ κοινωνία¹

ΣΤΟ ΕΠΙΠΕΔΟ των ιδεών και των αξιών η νεωτερικότητα θεμελιώθηκε στην εκκοσμικευμένη ερμηνεία της πραγματικότητας που επικράτησε από την Αναγέννηση και μετά (Stanford Encyclopedia of Philosophy 2007).² Πρόκειται για μια ‘μετα-παραδοσιακή, μετα-μεσαιωνική ιστορική περίοδο με βασικό χαρακτηριστικό το πέρασμα της κοινωνίας από την αγροτική παραγωγική οικονομία στην βιομηχανική οικονομία, την επιβολή του καπιταλισμού, την υπερίσχυση των ενδοκόσμιων αντιλήψεων για την περιβάλλουσα πραγματικότητα και τη δημιουργία του έθνους-κράτους’ (Barker 2005: 444).³

Στις λεγόμενες μεταβατικές κοινωνίες ή/και σε χώρες της ημιπεριφέρειας η διάδοση των νέων αυτών ιδεών δεν εξάλειψε τις προϋπάρχουσες παραδοσιακές αντιλήψεις, με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί ένας ‘πολιτισμικός διϊσμός’ που συνίσταται στη διαμάχη μεταξύ του ‘παλιού’ και του ‘νέου’, μεταξύ των παραδοσιακών, συντηρητικών απόψεων και των νεωτερικών, εκκοσμικευμένων και σαφώς πιο φιλελεύθερων αντιλήψεων για την πολιτική, οικονομική και κοινωνική οργάνωση (Δεμερτζής 1990, Diamandouros 1994: 11, Δερτιλής 2005).⁴

Ιστορικά η ‘συντηρητική’ παραδοσιακή κουλτούρα, η οποία επηρεάζει μέχρι τις μέρες μας την πολιτική, οικονομική και κοι-

1. Ο όρος ‘αμυντική’ κοινωνία (defense society) προέρχεται από την αμερικανική πολιτική κοινωνιολογία (Karl Deutsch κ.α.). Βλ. Κατσούλης 1988: 47. Δεν συνιστά χαρακτηριστικό αποκλειστικά της Ελλάδας, αλλά σύμπτωμα κοινωνιών που βρίσκονται σε ένα μεταβατικό στάδιο από την παραδοσιακή κοινωνική και πολιτική οργάνωση σε πιο σύγχρονες και εκκοσμικευμένες οργανωσιακές δομές.

2. <http://plato.stanford.edu/entries/weber/#Mod>

3. Η νεωτερικότητα μπορεί να υποδηλώνει σύνδεση με πολιτιστικές και πνευματικές κινήσεις που εκδηλώθηκαν μεταξύ 1436 και 1789 (για ορισμένους μέχρι το 1895) και κατ’ επέκταση μέχρι τη δεκαετία του 1970 ή αργότερα.

4. Για τις θέσεις του Ν. Διαμαντούρου περί πολιτισμικού διϊσμού βλ. και Διαμαντούρος 2000.

νωνική οργάνωση του ελληνικού κράτους (Βερέμης & Κολιόπουλος 2006),⁵ έλκει την καταγωγή της από τη δεσποτική οργάνωση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας (Λίποβατς 1988: 90, Charalambis & Demertzis 1993), όπως αυτή πέρασε στη συνέχεια στη δομή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, η οποία με τη σειρά της την 'κληροδότησε' στα έθνη-κράτη που προέκυψαν από τη διάλυσή της, μεταξύ αυτών και το ελληνικό (Λίποβατς 1988, Demertzis, Papathanassopoulos & Armenakis 1999: 30). Εν συντομία, καθοριστική αρχή της παραδοσιακής κουλτούρας είναι μια διεισδυτική, ανθεκτική και διάχυτη αίσθηση της 'αμυντικότητας', της ανισότητας, της θυματοποίησης και της δίωξης, συνδυασμένη με μια τεράστια αντοχή και μια εμμονική εστίαση σε βραχυπρόθεσμες προοπτικές έναντι μακροπρόθεσμων στόχων (Diamandouros 1994: 20-23). Διέπει δε τα περισσότερα εσωστρεφή στρώματα της ελληνικής κοινωνίας.

Η δόμηση του σύγχρονου ελληνικού κράτους εισήγαγε στη νεότευκτη χώρα ορισμένους δυτικής προέλευσης φιλελεύθερους πολιτικούς θεσμούς —σύνταγμα, δημιουργία νόμων, γραφειοκρατική οργάνωση—, οι οποίοι 'μεταμοσχεύθηκαν' στις αντίστοιχες παραδοσιακές, προ-καπιταλιστικές δομές που αποτελούσαν προϊόν της μακράς βυζαντινής (εκκλησία, νόμοι) και οθωμανικής (κράτος) παράδοσης (Diamandouros 1994: 12). Παράλληλα όμως λόγω και των τρεχουσών συνθηκών κατά την περίοδο της συγκρότησής του το ελληνικό κράτος 'αναδείχθηκε ως ο *par excellence* μηχανισμός συγκρότησης της κοινωνίας', περιορίζοντας κάθε αυτόνομη έκφραση της κοινωνίας πολιτών (Σπουρδαλάκης 1988: 110, Demertzis 1997, Χαραλάμπης 1988).

Ο συγκεντρωτικός και κλειστός χαρακτήρας των διοικητικών και οικονομικών δομών ενισχύεται από και ενισχύει την 'αμυντική' κοινωνία. Η ελληνική κοινωνία μέχρι τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο —συγκρινόμενη με άλλες ευρωπαϊκές— ήταν 'κλει-

---

5. Εξετάζοντας το δίπολο εκσυγχρονιστικών-οπισθοδρομικών χαρακτηριστικών, οι συγγραφείς υποστηρίζουν ότι από το 1831 ως σήμερα οι τάσεις προόδου προς το φιλελεύθερο-δυτικό πρότυπο ήταν ισχυρότερες από τις τάσεις ανάσχεσης ή οπισθοδρόμησης.

στή'.⁶ Ιστορικά η αίσθηση της ύπαρξης εξωτερικών απειλών, που καθιστά τη στάση μιας κοινωνίας 'αμυντική', εκφράζεται από αντιπάθεια προς πολιτισμικές και πολιτικές δομές που ταυτίζονται τόσο με την καθολική εκκλησία και γενικά με τη Δύση, όσο και με τους αλλόθρησκους πολιτισμούς της Ανατολής. Αυτή η ξενοφοβία έχει τόσο θρησκευτικές (Charalambis & Demertzis 1993) όσο και κοσμικές ρίζες (Diamandouros, 1994: 18). Η λογική της 'κλειστής' κοινωνίας είχε ως αποτέλεσμα την υιοθέτηση μιας 'αμυντικής' στάσης απέναντι στον εξωτερικό παράγοντα (Κατσούλης 1988: 37, 39).⁷

Η διαμόρφωση της ξενοφοβικής 'αμυντικής' κουλτούρας αποτέλεσε τον πλέον ανασταλτικό παράγοντα για την υιοθέτηση από την ελληνική κοινωνία των εκσυγχρονιστικών τάσεων σε όλους τους τομείς της κοινωνικής, πολιτικής και οικονομικής οργάνωσης, δημιουργώντας ένα περιβάλλον αντιφάσεων (Σπουρδαλάκης 1988: 112).

Κατά την ιστορική πορεία του νεο-ελληνικού κράτους, ο ξενοφοβικός αυτός προσανατολισμός χαρακτηρίζεται από πέντε τουλάχιστον διακριτά στοιχεία. Πρώτον, από μια τάση για συνωμοτική ερμηνεία των γεγονότων, θεμελιωμένη σε μια αμυντική πρόσληψη του διεθνούς περιβάλλοντος που έχει κληρονομηθεί από τις προαναφερθείσες θρησκευτικές και κοσμικές αντιλήψεις· δεύτερον, από μια διαπεραστική και υπερβολική, ταυτόχρονα όμως εύθραυστη και ανασφαλή, εθνικιστική λογική, η οποία επισκιάζει συνεχώς τις δημοκρατικές πλευρές της πολιτικής κουλτούρας· τρίτον, από έναν μανιχαϊστικό διαχωρισμό του κόσμου σε 'φιλέλληνες' και 'ανθέλληνες'· τέταρτο,

6. Ο χαρακτηρισμός 'κλειστή' δεν αφορά μόνο τη διαδικασία των οικονομικών-εμπορικών συναλλαγών, αλλά και τις σχέσεις σε πολιτιστικό, πολιτικό και ευρύτερο οικονομικό επίπεδο.

7. Για τις αντιφάσεις αυτών των τάσεων βλ. και Λίποβατς (1988: 96-97, 98-100) όπου γίνεται μια επισκόπηση των χαρακτηριστικών της 'ελληνικής ταυτότητας', όπως αυτή έχει διαμορφωθεί με αντιφατικά στοιχεία ανά τους αιώνες, και μια προσέγγιση της εκδήλωσης του 'κοινωνικού λαϊκισμού', ως στοιχεία που ενισχύουν τον αμυντικό και ξενοφοβικό χαρακτήρα της ελληνικής κοινωνίας.

από την παραδοχή της πολιτισμικής κατωτερότητας του δυτικού κόσμου, συνοδευόμενη από μια αντίληψη υπερβολικής σπουδαιότητας του ρόλου της Ελλάδας στο πεδίο των διεθνών σχέσεων και τέλος από την ταύτιση με άλλες εθνότητες ή άτομα που έχουν πέσει θύματα της «δυτικής αδικίας» (Diamandouros 1994: 19).

2. Η θεωρία της πλαισίωσης στα ΜΜΕ.

Η 'έκρηξη' της ερμηνευτικής στιγμής

Υπάρχουν ποικίλες προσεγγίσεις για τον ορισμό της πλαισίωσης (Μιχαλοπούλου 2008: 5). Σύμφωνα με την κοινωνιολογική προσέγγιση, τα πλαίσια αποτελούν μηχανισμούς που βοηθούν στην πρόσληψη της πολυπλοκότητας του περιβάλλοντος κόσμου με απλοποιημένη λογική. Συνεπώς μας επιτρέπουν να αποθηκεύσουμε τη σημαντική πληροφορία και να παραβλέψουμε τις επουσιώδεις λεπτομέρειες (Goffman 1974: 21, Samaras 2002: 71). Σε ό,τι αφορά τα Μέσα, η πλαισίωση [framing] αποσκοπεί στο να ερευνήσει την επιρροή τους στην πολιτική και τα κοινά, ανιχνεύοντας διαφορετικά ερμηνευτικά σχήματα στην παρουσίαση των ειδήσεων (Veneti, Poulakidakos & Theologou 2012). Παραφράζοντας τη Norris, η ουσία της πλαισίωσης είναι η επιλεκτική προβολή ορισμένων γεγονότων, εικόνων ή εξελίξεων έναντι άλλων και η συνεπαγόμενη προώθηση μίας ή περισσότερων ερμηνειών των γεγονότων με συγκεκριμένους τρόπους, είτε συνειδητά είτε ασυνείδητα (Norris, Kern & Just 2003: 10-11): μέσω αυτών των διεργασιών τα Μέσα και το κοινό «κατασκευάζουν» τις αναπαραστάσεις της πραγματικότητας (Scheufele 1999: 103-122, Gitlin 1980: 11).

Σύμφωνα με το κριτικό παράδειγμα, η πλαισίωση αναπόφευκτα εμπεριέχει σχέσεις ισχύος (D' Angelo, 2002: 876) μέσα από επιλεκτικές διαδικασίες.

Το να πλαισιώνεις σημαίνει να επιλέγεις ορισμένες πτυχές μιας προσληφθείσας πραγματικότητας και να τις καθιστάς πιο έντονες, έτσι ώστε να προάγεις μια συγκεκριμένη προσέγγιση ενός

προβλήματος, αιτιακή επεξήγηση, ηθική αξιολόγηση και/ή σύσταση θεραπείας για την κατάσταση που περιγράφεις (Entman 1993: 53).

Οι σύγχρονες κοινωνίες όμως, δεν είναι απλά κοινωνίες των Μέσων, αλλά και κοινωνίες της ενημέρωσης, λόγω του ότι η ενημέρωση ή αλλιώς η ‘ευχάριστη’ πληροφόρηση έχει αναγορευτεί σε γενικό περιεχόμενο των Μέσων (Πλειός 2011: 68). Δεδομένου ότι τα πλαίσια των Μέσων αποτελούν συγκεκριμένους τρόπους με τους οποίους οι δημοσιογράφοι συνθέτουν και αφηγούνται μια ιστορία, η διερεύνηση του πεδίου εστιάζει στην επικράτηση συγκεκριμένων πλαισίων στις ειδήσεις, δηλαδή πώς και γιατί παισιώνονται τα νέα (Valkenburg, Semetko & De Vreese 1999: 550).

Η λογική της παισιώσης του περιεχομένου των ΜΜΕ αποκτά στις μέρες μας ακόμα μεγαλύτερη σημασία εξαιτίας της ερμηνείας/αξιολόγησης από την οποία βρίθει ο δημοσιογραφικός λόγος ή σύμφωνα με τα λόγια του McNair (2000) της ‘ερμηνευτικής στιγμής’ [interpretative moment]. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι στον συνολικό όγκο του περιεχομένου των Μέσων, τα γεγονότα υποχωρούν όλο και περισσότερο από το προσκήνιο της δημοσιογραφίας προς όφελος της υποκειμενικής εκτίμησης, της αξιολόγησης, της αναζήτησης του νοήματος, των αιτιών και των προεκτάσεων των συμβάντων κ.ο.κ. Μολονότι η ειδησεογραφική δημοσιογραφία υποχωρεί, τα σχόλια που προσθέτουν ανάλυση αλλά και φορτίζουν συγκινησιακά τον δημοσιογραφικό λόγο διευρύνονται (Πλειός 2011: 151).

Υπό το πρίσμα της διεύρυνσης της ερμηνευτικής στιγμής, θα εξετάσουμε την παισιώση-σχολιασμό —από έλληνες σχολιαστές (πολιτικούς, δημοσιογράφους κ.ά.)— των δηλώσεων και αποφάσεων ξένων πολιτικών/θεσμών-πρωταγωνιστών στο ζήτημα της ελληνικής δημοσιονομικής κρίσης. Συνδυάζοντας τις θεωρίες της αμυντικής κοινωνίας και της παισιώσης, θα εξετάσουμε εάν η παισιώση των δηλώσεων μπορεί να ενταχθεί στη λογική της ‘αμυντικής’ κοινωνίας που σύντομα παρουσιάσαμε προηγουμένως και εάν τα τηλεοπτικά δελτία ειδήσεων ρέπουν

προς τη ‘δημαγωγία και τον πανικό’ (Ιορδάνογλου 2011). Εξάλλου τα Μέσα παίζουν διαχρονικά τον δικό τους ρόλο στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης με τη διάδοση της όποιας εθνοκεντρικής ιδεολογίας μέσω προτύπων συμπεριφοράς και τρόπων ζωής (Ίδρυμα Σάκη Καραγιωργα 1994, Αρμενάκης κ.ά. 1996: 196-201, Demertzis, Papathanassopoulos & Armenakis 1999, Σεβαστάκης 2004, Πλειός 2005 & 2011, Λαμπρινός 2011).

Η ανάλυση των παισιώσεων, βάσει των οποίων θα εξεταστούν οι δηλώσεις, στηρίζεται στα χαρακτηριστικά της ‘αμυντικής’ ελληνικής κοινωνίας (συνωμοτική προσέγγιση, μανιχαϊσμός, πολιτισμική ανωτερότητα, διπλωματική σπουδαιότητα, εθνικιστική λογική). Στις παισιώσεις αυτές θα προσθέσουμε τρεις ακόμα, γνωστές στη διεθνή βιβλιογραφία: αυτή της «απόδοσης ευθυνών» (σε ξένους παράγοντες), του «ανθρώπινου ενδιαφέροντος» και των «οικονομικών συνεπειών» (Valkenburg & Semetko 2000).

3. Έρευνα

3.1. Κύριο ερευνητικό ερώτημα-υποθέσεις εργασίας

Με βάση την έννοια της ‘αμυντικής’ κοινωνίας, το κύριο ερευνητικό ερώτημα που προκύπτει είναι εάν η παισιώση των δηλώσεων ή πράξεων ξένων αξιωματούχων αναφορικά με την ελληνική οικονομική κρίση, από τα ελληνικά τηλεοπτικά μέσα ενημέρωσης, περιλαμβάνει σε σημαντικό ποσοστό στοιχεία εκδήλωσης της αμυντικής στάσης της ελληνικής κοινωνίας. Αν όντως η παισιώση υπήρξε ‘αμυντική’, ποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά είχε; Διαμορφώνονται οι ακόλουθες υποθέσεις εργασίας:

Υ1. Το ξενοφοβικό στοιχείο της ‘αμυντικής’ κοινωνίας χαρακτηρίζεται από μια τάση για συνωμοτική ερμηνεία των γεγονότων, θεμελιωμένη σε μια αμυντική πρόσληψη του διεθνούς περιβάλλοντος. Συνεπώς αναμένουμε η παισιώση-σχολιασμός των δηλώσεων ξένων παραγόντων για την Ελλάδα και την ελληνική οικονομική κρίση να κινούνται και σε αυτή τη λογική.

Υ2. Περαιτέρω, θεωρούμε πιθανό η εν λόγω πλαισίωση να διακρίνεται από μια διαπεραστική εθνικιστική λογική, η οποία θα τονίζεται μέσω αναφορών στην έννοια της πατρίδας και των πατριωτικών συναισθημάτων.

Υ3. Αναμένουμε ακόμη να περιλαμβάνει μια μανιχαϊστική διάκριση του κόσμου σε 'φιλέλληνες' και 'ανθέλληνες'.

Υ4. Παράλληλα, εκτιμούμε ότι ενδέχεται να διακρίνεται και από μια λογική 'πολιτισμικής ανωτερότητας' της Ελλάδας έναντι του δυτικού κόσμου και μια αντίληψη υπερβολικής σπουδαιότητας του ρόλου της στο πεδίο των διεθνών σχέσεων.

Υ5. Αναμένουμε η πλαισίωση-σχολιασμός των δηλώσεων των ξένων παραγόντων να κατατάσσει την Ελλάδα στις αδικημένες χώρες της Δύσης.

Υ6. Τέλος, να γίνεται χρήση αρνητικής πλαισίωσης έναντι των ξένων παραγόντων που θα τονίζει τις αρνητικές οικονομικές συνέπειες στην ελληνική οικονομία, θα επισημαίνει ευθύνες, θα προβάλλει την αρνητική ανθρωπιστική πλευρά της κρίσης και θα συσχετίζει τα πλαίσια αυτά με τις πολιτικές οι οποίες ακολουθούνται από τους διεθνείς οργανισμούς που διαχειρίζονται την ελληνική κρίση.⁸

---

8. Οι διαδικασίες που ακολουθούνται στον έλεγχο των θεωρητικών υποθέσεων εργασίας αφορούν την εξαγωγή συμπερασμάτων για τις παραμέτρους του ερευνώμενου 'πληθυσμού'. Τα συμπεράσματα αυτά προκύπτουν μετά τη διαμόρφωση και τον έλεγχο συγκεκριμένων στατιστικών υποθέσεων, οι οποίες είναι δηλώσεις που αφορούν τις πληθυσμιακές παραμέτρους. Οι υποθέσεις αυτές ελέγχονται στατιστικά. Οι στατιστικές υποθέσεις αποτελούνται από τη μηδενική υπόθεση (H_0), που είναι η ελεγχόμενη υπόθεση, και την εναλλακτική υπόθεση (H_A), που αντιπροσωπεύει την υπόθεση έρευνας-εργασίας· αυτές είναι συμπληρωματικές και καλύπτουν όλες τις πιθανές σχέσεις για τις παραμέτρους που εξετάζουμε. Συνεπώς, μία από τις δύο υποθέσεις θα είναι αληθής, ενώ η απόρριψη της μιας οδηγεί ουσιαστικά και πρακτικά στην αποδοχή της άλλης (Γναρδέλλης 2003: 223-224). Οι διατυπώσεις των δύο στατιστικών υποθέσεων για τους σκοπούς της δικής μας έρευνας έχουν ως εξής: H_0 —η πλαισίωση των δηλώσεων των ξένων παραγόντων δεν περιέχει συνωμοτική ερμηνεία/τονισμό της έννοιας της πατρίδας/μανιχαϊστικό διαχωρισμό/λογική 'πολιτισμικής κατωτερότητας'/ αντίληψη υπερβολικής σπουδαιότητας του ρόλου της Ελλάδας στο πεδίο

Οι υποθέσεις εργασίας θα διερευνηθούν σε συνάρτηση με ορισμένες ανεξάρτητες μεταβλητές, όπως η ιδιότητα των σχολιαστών, το κανάλι προβολής του δελτίου και η δανειακή σύμβαση για την οποία σχολιάζονται τα τεκταινόμενα στο εξωτερικό αναφορικά με την Ελλάδα. Με αυτόν τον τρόπο θα διαπιστωθεί αν υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφοροποιήσεις στις χρήσεις των πλαισίων που εξετάζουμε ανάμεσα στις υποομάδες του δείγματος.

Η στατιστική σημαντικότητα ή μη της σχέσης μεταξύ των μεταβλητών θα εξετασθεί με τη χρήση του στατιστικού ελέγχου χ^2 (Γναρδέλλης 2003: 353-360, Σιώμκος & Βασιλακοπούλου 2005: 173-178). Ο εν λόγω έλεγχος χρησιμοποιείται προκειμένου να διαπιστωθεί η συσχέτιση μεταξύ δύο κατηγορικών ή διατεταγμένων μεταβλητών.

3.2. Η ανάλυση περιεχομένου

Για τους σκοπούς της έρευνας η μεθοδολογία που θα εφαρμοστεί είναι η ανάλυση περιεχομένου. Η ανάλυση περιεχομένου μετατρέπει υλικό ποιοτικής κυρίως φύσης σε μορφή ποσοτικών ή/και ποιοτικών δεδομένων. Μπορεί εν συντομία να οριστεί ως η συστηματική, αντικειμενική, ποσοτική ή ποιοτική ανάλυση των χαρακτηριστικών διαφόρων μηνυμάτων (Neuendorf 2002). Ως μέθοδος έχει συνδεθεί κυρίως με την ανάλυση του γραπτού και του προφορικού λόγου των μέσων μαζικής ενημέρωσης, ωστόσο

των διεθνών σχέσεων/ταύτιση της Ελλάδας και των Ελλήνων με άλλες εθνότητες ή άτομα που έχουν πέσει θύματα της Δύσης/απόδοση πολιτικών ευθυνών, οικονομικών συνεπειών, προβολή αρνητικής ανθρωπιστικής πλευράς & Η_A —η πλαισίωση των δηλώσεων των ξένων παραγόντων περιέχει συνωμοτική ερμηνεία/τονισμό της έννοιας της πατρίδας/μανιχαϊστικό διαχωρισμό/λογική 'πολιτισμικής κατωτερότητας'/αντίληψη υπερβολικής σπουδαιότητας του ρόλου της Ελλάδας στο πεδίο των διεθνών σχέσεων/ταύτιση της Ελλάδας και των Ελλήνων με άλλες εθνότητες ή άτομα που έχουν πέσει θύματα της Δύσης /απόδοση πολιτικών ευθυνών, οικονομικών συνεπειών, προβολή αρνητικής ανθρωπιστικής πλευράς.

μπορεί να εφαρμοστεί σε οποιονδήποτε επικοινωνιακό λόγο ή μήνυμα, σε όποια μορφή και αν εμφανίζεται αυτός (Κυριαζή 2001, Berelson 1952).

Αποτελεί μια συστηματική αναπαράξιμη τεχνική ‘συμπίεσης-μετατροπής’ του πλήθους των λέξεων ενός κειμένου σε λιγότερες κατηγορίες περιεχομένου, οι οποίες βασίζονται σε συγκεκριμένους κανόνες κωδικοποίησης (Stemler 2001), πράγμα που επιτρέπει στους ερευνητές να μελετήσουν μεγάλους όγκους δεδομένων (Weber 1990: 9).

Οι έρευνες που κάνουν χρήση αυτής της μεθόδου επικεντρώνονται στα βασικά θέματα που καλύπτει ένα κείμενο, στη συγκριτική τους σημασία, στον χώρο ή τον χρόνο που αφιερώνεται σε αυτά, και σε άλλα στοιχεία περιεχομένου που ανταποκρίνονται στο ερευνητικό ερώτημα και τις υποθέσεις εργασίας του ερευνητή (Berelson 1971). Μέσω της στατιστικής επεξεργασίας των στοιχείων ανακαλύπτονται στατιστικές συσχετίσεις βάσει των οποίων ελέγχονται οι θεωρητικές υποθέσεις της έρευνας ή αναδύονται νέες θεωρητικές εξηγήσεις (Κυριαζή 2011: 284-285).

3.3. *Ερευνητικό υλικό/στοιχεία της έρευνας*

Στην εργασία θα αναλυθούν δελτία ειδήσεων. Η τηλεόραση επιλέγεται διότι αποτελεί ακόμα το κυρίαρχο μέσο επικοινωνίας-ενημέρωσης στην Ελλάδα (Hallin & Mancini 2004) και διότι το μέσο αυτό προσφέρει τη δυνατότητα άμεσου σχολιασμού, είτε εκτενούς είτε περιορισμένου, των δηλώσεων ή/και αποφάσεων ξένων παραγόντων που εμπλέκονται στην ελληνική κρίση.

Δεδομένου ότι θέλουμε να ερευνήσουμε τη δημοσιογραφική και πολιτική πλαισίωση των λεκτικών ή μη λεκτικών παρεμβάσεων για την ελληνική κρίση που προέρχονται από το εξωτερικό, μονάδα ανάλυσής μας θα είναι η έχουσα πλήρες νόημα πλαισίωση-σχολιασμός δηλώσεων ή αποφάσεων-μέτρων που προέρχονται από πολιτικά ή μη πολιτικά πρόσωπα ή φορείς του εξωτερικού [framing bite], γύρω από την ελληνική κρίση. Η πλαισίωση μελετάται στον βαθμό που εκφέρεται με λεκτικό τρόπο, δηλαδή μέ-

σω σχολίου που θα διατυπώσει κάποιος έλληνας ομιλών (Hallin 1992, Lundell & Ekström 2010, Blumler & Gurevitch 2014).

Θα αναλυθούν τα δελτία ειδήσεων των σταθμών MEGA, ANT1 και NET. Τα δύο ιδιωτικά κανάλια καταλαμβάνουν κατά μέσο όρο τις πρώτες θέσεις τηλεθέασης για την περίοδο που μας ενδιαφέρει (2011-2012), ενώ η NET αντιπροσωπεύει τη δημόσια τηλεόραση.⁹ Το δείγμα των πλαισιώσεων που θα εξετασθούν συγκεντρώνεται στην εβδομάδα γύρω από την υπογραφή ή ψήφιση συμβάσεων που μέχρι στιγμής ρυθμίζουν την πορεία της ελληνικής οικονομίας. Οι συμβάσεις αυτές είναι οι εξής: ‘μεσοπρόθεσμο’ (29/06/2011, διάστημα 26/06/11-02/07/11), ‘μνημόνιο 2’ (20/10/2011, διάστημα 17-23/10/2011), ‘PSI’ (12/02/2012, διάστημα 09-15/02/2012), ‘μεσοπρόθεσμο 2’/‘μνημόνιο 3’ (07/11/2012, διάστημα 04-10/11/2012). Τα χρονικά αυτά σημεία επελέγησαν διότι αποτελούν κορυφώσεις διαβουλεύσεων γύρω από την ελληνική κρίση και τους τρόπους επίλυσής της, τόσο σε ελληνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο. Τα τέσσερα αυτά χρονικά σημεία αθροίζουν συνολικά 28 ημέρες και 68 δελτία ειδήσεων που φτάνουν τον συνολικό αριθμό των 508 πλαισιώσεων.

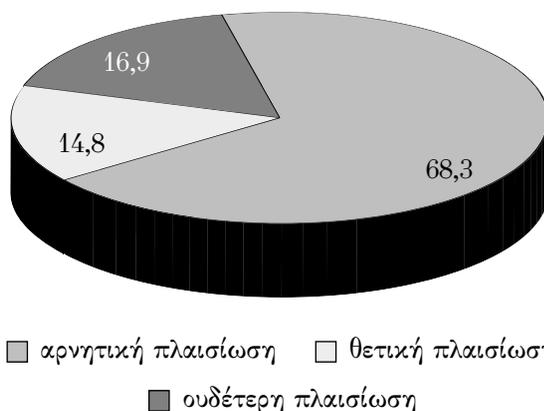
3.4. Αποτελέσματα

Από το σύνολο των 508 πλαισιώσεων-σχολίων που καταγράφηκαν, το 68,3% (347 πλαισιώσεις) είναι αρνητικές προς τους ξένους δρώντες ή ομιλούντες, το 14,8% (75 πλαισιώσεις) είναι θετικές και το 16,9% (86 πλαισιώσεις) είναι ουδέτερες¹⁰ (Γράφημα 1).

9. Η συνολική τηλεθέαση των τριών δελτίων ειδήσεων που εξετάζονται εδώ κυμαίνεται κατά μέσο όρο γύρω στο 50%. Βλ. και <http://www.zappit.gr/allratings.html> όπου υπάρχουν ενδεικτικές μετρήσεις τηλεθέασης των ετών 2011 και 2012.

10. Οι πλαισιώσεις αυτές αξιολογήθηκαν ως αρνητικές, θετικές ή ουδέτερες υπό το πρίσμα του αν κατακρίνουν, υποστηρίζουν ή απλά περιγράφουν τις δηλώσεις ή πράξεις ξένων παραγόντων όσον αφορά την ελληνική οικονομική κρίση και τις διαπραγματεύσεις για τη σύναψη των διαδοχικών συμβάσεων δανειοδότησης που μελετάμε.

Γράφημα 1. Γενικός χαρακτηρισμός πλαισίωσης (n = 508)

Η πλειοψηφία των αρνητικών πλαισιώσεων αποτελεί μια πρώτη ισχυρή ένδειξη για την ‘καχυποψία’ που εκφράζεται από τους έλληνες ομιλούντες έναντι των ξένων — στη συντριπτική τους πλειοψηφία ευρωπαϊκών πολιτικών ή οικονομικών παραγόντων (23,6%) ή ‘τροϊκανών’ (68,3%). Για τους σκοπούς της έρευνας θα εστιάσουμε στις 347 αρνητικές πλαισιώσεις των πράξεων ή δηλώσεων των ξένων παραγόντων, οι οποίες συνιστούν σαφή ένδειξη της ελληνικής ‘αμυντικής κοινωνίας’ όπως αποτυπώνεται στον δημοσιογραφικό και πολιτικό τηλεοπτικό λόγο.

Ξεκινώντας από τα χαρακτηριστικά που εμφανίζονται λιγότερο στον λόγο των ‘σχολιαστών’,¹¹ αυτά είναι η πολιτισμική ανωτερότητα της Ελλάδας έναντι των ξένων, η σπουδαιότητα της Ελλάδας στη διεθνή διπλωματική σκηνή και η συνωμοτική ερμηνεία των γεγονότων. Με ποσοστά 0,3% (1 αναφορά), 1,2% (4 αναφορές) και 8,4% (29 αναφορές)¹² τα εν λόγω πλαίσια ου-

11. Οι μισοί από τους σχολιαστές (50%) είναι δημοσιογράφοι, ακολουθούν οι πολιτικοί (37,6%) και οι λοιπές ιδιότητες (μέλη ομάδων πίεσης, επιστήμονες, πολίτες) με ποσοστό 12,4%.

12. Στη συγκεκριμένη έρευνα το πλαίσιο συνωμοτικής ερμηνείας των τοποθετήσεων των ξένων αξιωματούχων διαχωρίζεται από αυτό της απόδοσης ευθυνών, καθώς οι περισσότεροι έλληνες σχολιαστές αναγνωρίζουν

σιαστικά χρησιμοποιούνται ελάχιστα στον λόγο των Ελλήνων που κρίνουν τις δηλώσεις ή πράξεις ξένων αξιωματούχων και οργανισμών αναφορικά με την ελληνική κρίση. Ως εκ τούτου, δεν επιβεβαιώνονται η 1η και η 4η (Υ1, Υ4) υποθέσεις εργασίας αναφορικά με την ύπαρξη αυτών των πλαισιώσεων-χαρακτηριστικών της ‘αμυντικής κοινωνίας’.

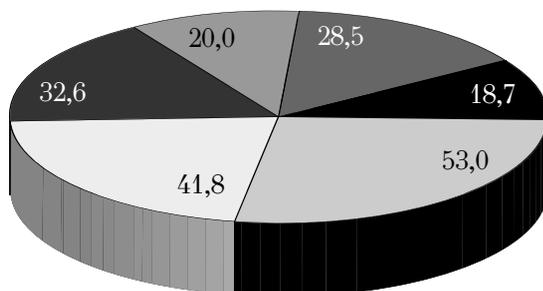
Οι υπόλοιπες πλαισιώσεις που εξετάστηκαν παρουσιάζουν σημαντικά ποσοστά εμφάνισης στον λόγο των σχολιαστών των εξελίξεων. Όπως φαίνεται από το Γράφημα 2, πρωταγωνιστικό ρόλο στην πλαισίωση των λόγων ή πράξεων των ξένων παραγόντων έχει το πλαίσιο των —αρνητικών— οικονομικών συνεπειών το οποίο συναντάται στο 53% των πλαισιώσεων. Ακολουθεί το πλαίσιο του ανθρώπινου ενδιαφέροντος με 41,8%, της αδικίας με 32,6%, της απόδοσης ευθυνών με 28,5%, του μανιχαϊσμού, δηλαδή του διαχωρισμού των ξένων σε ‘φιλέλληνες’ και ‘ανθέλληνες’, με 20%, και τέλος το πλαίσιο του πατριωτισμού με 18,7%. Για όλα αυτά τα πλαίσια που παρουσιάζονται με πυκνότητα στα σχόλια που εξετάστηκαν, αποδεχόμαστε τις αντίστοιχες υποθέσεις εργασίας (Υ2, Υ3, Υ5 και Υ6), υπό το πρίσμα ότι καταγράφεται σημαντική παρουσία τους στον σχολιασμό των δράσεων ή δηλώσεων ξένων παραγόντων και θεσμών.

Η ανάλυση πλαισίων ακόμα και με σχετικά χαμηλό ποσοστό, στα επίπεδα του 20%, κρίνεται σημαντική, διότι τα πλαίσια αυτά δεν χρησιμοποιούνται μεμονωμένα στον λόγο των ομιλούντων που εξετάσαμε, αλλά συνδυαστικά και συμπληρωματικά, καθώς σε κάθε ομιλούντα, από τους 347 στους οποίους εστιάζουμε για τους σκοπούς της έρευνας, αντιστοιχούν κατά μέσο όρο πάνω από δύο πλαίσια (mean = 2,05).

πρόθεση και ευθύνες στους ξένους, όχι υπό το πρίσμα κάποιας συνωμοσίας, αλλά υπό το πρίσμα της εκούσιας επιβολής συγκεκριμένων πολιτικών. Γι’ αυτό και —όπως θα φανεί και στη συνέχεια— το πλαίσιο της ανάθεσης ευθυνών σε ξένους παράγοντες κινείται σε αρκετά υψηλό ποσοστό (23%). Το ποσοστό αυτό θα μπορούσε να είναι υψηλότερο, εάν στα λεγόμενα των ‘σχολιαστών’, τόσο των πολιτικών όσο και των δημοσιογράφων, δεν υπήρχε η λογική της απόδοσης ευθυνών πρωτίστως στο εσωτερικό πολιτικό σύστημα για την οικονομική κατάσταση της χώρας.

Γράφημα 2. Πλαισιώσεις στο σύνολο των περιπτώσεων¹³ (n = 347)

■ Πλαίσιο οικονομικών συνεπειών	■ Πλαίσιο ανάθεσης ευθυνών
■ Πλαίσιο ανθρωπίνου ενδιαφέροντος	■ Πλαίσιο μαχιμαχισμού
■ Πλαίσιο αδικίας	■ Πλαίσιο πατριωτισμού

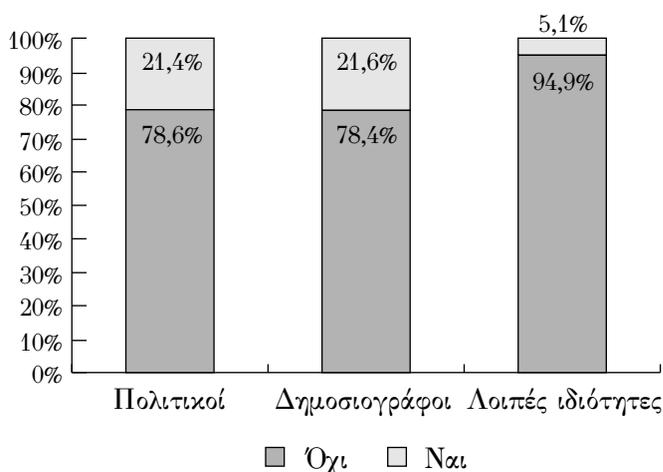
Τα δύο προηγούμενα γραφήματα δίνουν μια συνοπτική εικόνα για το σύνολο των περιπτώσεων που μελετήθηκαν. Στη συνέχεια θα εξεταστούν τα έξι κυριότερα πλαίσια που συναντώνται στις αρνητικές πλαισιώσεις ανά κανάλι, η ιδιότητα και η ιδεολογία του ομιλητή που σχολιάζει-πλαισιώνει τις δηλώσεις και ενέργειες των ξένων παραγόντων, έτσι ώστε να σκιαγραφηθεί μια λεπτομερέστερη εικόνα αναφορικά με τη χρήση των πλαισίων εντός των περιπτώσεων που μελετήθηκαν.

Σε ό,τι έχει να κάνει με τον πατριωτισμό, ανά ιδιότητα σχολιαστή εκείνοι που τον χρησιμοποιούν σε ποσοστό άνω του 20% είναι οι πολιτικοί και οι δημοσιογράφοι (21,4% και 21,6% αντίστοιχα), ενώ οι λοιποί ομιλούντες (παράγοντες του οικονομικού χώρου, εκπρόσωποι ομάδων πίεσης, πολίτες)¹⁴ εμφανίζονται να

13. Τα ποσοστά του Γραφήματος δεν αθροίζουν στο 100%, διότι πολλοί από τους ομιλούντες που εξετάστηκαν έκαναν χρήση περισσότερων του ενός πλαισίων.

14. Οι 'λοιποί' ομιλούντες ομαδοποιήθηκαν σε μία κατηγορία, αφενός διότι εκπροσωπούνται αισθητά λιγότερο στο δείγμα μας σε σχέση με τους πολιτικούς και τους δημοσιογράφους (μόλις 59 περιπτώσεις), αφετέρ-

Γράφημα 3. Πλαίσιο πατριωτισμού ανά ιδιότητα σχολιαστή

πλαισιώνουν δηλώσεις ή πράξεις ξένων παραγόντων κάνοντας ελάχιστη χρήση του πατριωτισμού (μόλις 5%). Αυτό φανερώνει μια τάση διαμόρφωσης της αρνητικής πλαισίωσης των λόγων και πράξεων των ξένων παραγόντων που στηρίζεται σε αρκετές περιπτώσεις και στην επίκληση του πατριωτισμού των Ελλήνων, ο οποίος χρησιμοποιείται σε αντιδιαστολή με τις ‘ανθελληνικές’ αποφάσεις και δηλώσεις των ξένων παραγόντων για το ελληνικό χρέος και τη διαδικασία δανειοδότησης της Ελλάδας.

Επιπλέον, εξετάζοντας τη χρήση του πατριωτισμού ανά κανάλι, διαπιστώνουμε μια ελαφρώς πιο έντονη χρήση του στον λόγο των σχολιαστών —πολιτικών, δημοσιογράφων και λοιπών— στα ιδιωτικά τηλεοπτικά δίκτυα που ερευνήθηκαν (πρωτίστως

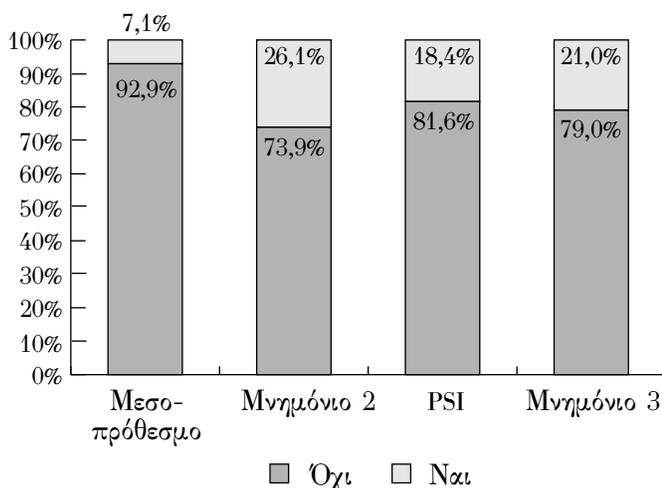

ρου διότι θέλουμε να εστιάσουμε στα χαρακτηριστικά του λόγου των πολιτικών και των δημοσιογράφων ως κατ’ εξοχήν διαμορφωτών της κοινής γνώμης. Ο στατιστικός έλεγχος χ^2 που πραγματοποιήθηκε, έδειξε ότι η χρήση του πατριωτισμού διαφέρει σημαντικά ανά ιδιότητα ομιλούντος στο 95% διάστημα εμπιστοσύνης. Χαρακτηριστικό δείγμα πλαισίωσης εκ μέρους σχολιαστή με τη λογική του πατριωτισμού: ‘Εμείς οι Έλληνες έχουμε δείξει ότι μπορούμε να τα καταφέρουμε κι ας έχουμε απέναντί μας ολόκληρη την Ευρώπη’.

στο MEGA με 23,3% και δευτερευόντως στον ANΤ1 με 17,5%), σε σύγκριση με τις δηλώσεις που προβάλλει το δημόσιο δίκτυο της NET (13,3%).¹⁵

Τέλος, η εξέταση της πατριωτικής πλαισίωσης ανά δανειακή σύμβαση φανερώνει μια σχετική αύξηση χρήσης του πλαισίου αυτού καθώς προχωράμε χρονικά από το 'μεσοπρόθεσμο' στο 'μεσοπρόθεσμο 2/μνημόνιο 3'.¹⁶ Μολονότι το πλαίσιο του πατριωτισμού εμφανίζεται σε μονοψήφιο ποσοστό σχολίων (7,1%) την περίοδο των τελικών διαπραγματεύσεων και ψήφισης του 'μεσοπρόθεσμου', στις υπόλοιπες τρεις συμβάσεις που εξετάσαμε σταθεροποιείται σε ποσοστά γύρω και πάνω από 20% (Γράφημα 4).

Γράφημα 4. Πλαίσιο πατριωτισμού ανά δανειακή σύμβαση

15. Ο στατιστικός έλεγχος χ^2 έδειξε ότι η χρήση του πατριωτισμού δεν διαφέρει σημαντικά ανά κανάλι στο 95% διάστημα εμπιστοσύνης. Στις περιπτώσεις όπου ο στατιστικός έλεγχος δεν φανερώνει κάποια στατιστικά σημαντική σχέση, αναφέρουμε και σχολιάζουμε απλά τα ποσοτικά δεδομένα που προκύπτουν.

16. Ο στατιστικός έλεγχος χ^2 έδειξε ότι η χρήση του πατριωτισμού διαφέρει σημαντικά ανά δανειακή σύμβαση στο 95% διάστημα εμπιστοσύνης.

Το επόμενο πλαίσιο που χρησιμοποιείται στην αρνητική πλαισίωση δηλώσεων ή αποφάσεων/πράξεων ξένων παραγόντων είναι αυτό του μανιχαΐσμου. Το πλαίσιο αυτό χρησιμοποιείται πρωτίστως από δημοσιογράφους, σε ποσοστό 24,7%, ενώ σημαντική είναι και η χρήση του τόσο από πολιτικούς όσο και από λοιπούς ομιλούντες, σε ποσοστό 15,1% και 16,9% αντίστοιχα, γεγονός που φανερώνει μια σημαντική χρήση της λογικής του διαχωρισμού των ξένων παραγόντων σε 'καλούς' και 'κακούς' σε ό,τι έχει να κάνει με την αντιμετώπιση της ελληνικής οικονομικής κρίσης.¹⁷

Η χρήση του μανιχαΐσμου εμφανίζεται σχεδόν ταυτόσημη στα τηλεοπτικά κανάλια που ερευνήσαμε: τα δύο ιδιωτικά κανάλια κινούνται σε επίπεδα ελαφρώς υψηλότερα του 20% ως προς αυτή (ANT1: 21% και MEGA: 20,2%), ακολουθούμενα από τη NET στην οποία συναντάμε το εν λόγω πλαίσιο σε ποσοστό 17,3%.¹⁸

Τέλος, εξεταζόμενο ανά δανειακή σύμβαση, το πλαίσιο του μανιχαΐσμου εμφανίζει μια σχετικά αντίστροφη πορεία σε σχέση με εκείνο του πατριωτισμού: ξεκινάει από αρκετά υψηλά ποσοστά χρήσης που φτάνουν το 27,5% την περίοδο συζήτησης και ψήφισης του 'μνημονίου 2' και μειώνεται σταδιακά για να φτάσει το 11,1% την περίοδο που στο επίκεντρο της επικαιρότητας βρισκόταν το 'μνημόνιο 3'¹⁹ (Γράφημα 5).

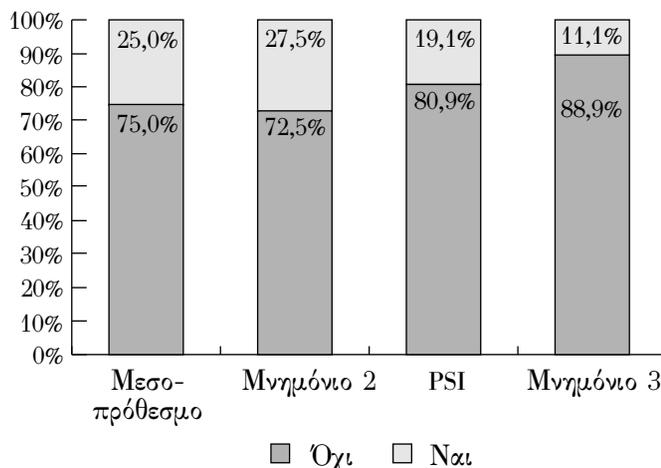
Περνώντας στην απόδοση ευθυνών, το πλαίσιο αυτό εμφανίζεται να αποτελεί 'προνομιακό' πεδίο των δημοσιογράφων, καθώς το 40,1% κάνει χρήση τουλάχιστον και αυτού προκειμένου

17. Ο στατιστικός έλεγχος χ^2 έδειξε ότι η χρήση του μανιχαΐσμου δεν διαφέρει σημαντικά ανά ιδιότητα ομιλούντος στο 95% διάστημα εμπιστοσύνης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα μανιχαΐστικής πλαισίωσης εκ μέρους σχολιαστή: *'Η Ευρώπη έχει χωριστεί σε δύο στρατόπεδα: στη Γαλλία και όσους συμφωνούν με αυτή, που υποστηρίζουν μια πιο ήπια οικονομική προσαρμογή για την Ελλάδα, και στη Γερμανία και τους εταίρους της, που είναι θιασώτες της σκληρής λιτότητας'*.

18. Ο στατιστικός έλεγχος χ^2 έδειξε ότι η χρήση του μανιχαΐσμου δεν διαφέρει σημαντικά ανά κανάλι στο 95% διάστημα εμπιστοσύνης.

19. Ο στατιστικός έλεγχος χ^2 έδειξε ότι η χρήση του μανιχαΐσμου διαφέρει σημαντικά ανά δανειακή σύμβαση στο 95% διάστημα εμπιστοσύνης.

Γράφημα 5. Πλαίσιο μανιχαϊσμού ανά δανειακή σύμβαση

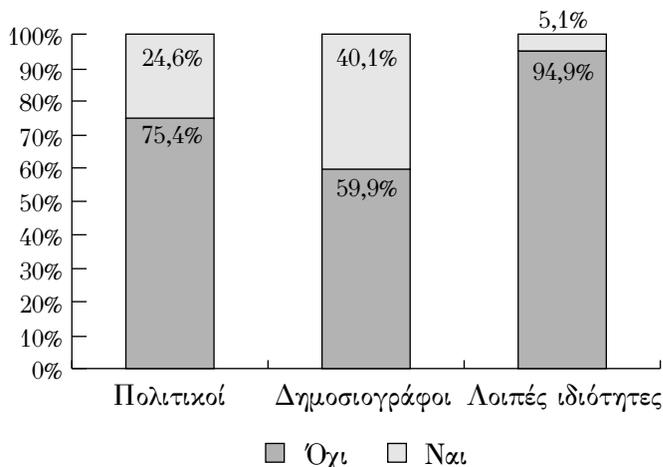

να αξιολογήσει αρνητικά τις δηλώσεις ή πράξεις ξένων αξιωματούχων. Με σημαντικά χαμηλότερο ποσοστό (24,6%) ακολουθούν οι πολιτικοί, ενώ όσοι άλλοι πλαισιώνουν μη έλληνες αξιωματούχους χρησιμοποιούν ελάχιστα το πλαίσιο της απόδοσης ευθυνών, σε ποσοστό λίγο πάνω από 5%²⁰ (Γράφημα 6).

Όσον αφορά τη χρήση του πλαισίου της απόδοσης ευθυνών ανά τηλεοπτικό σταθμό, το MEGA εμφανίζεται ως περισσότερο 'επιθετικό' έναντι των ξένων αξιωματούχων σε αυτή την πλαισίωση, καθώς όσοι σχολιάζουν από τη συχνότητά του χρησιμοποιούν την απόδοση ευθυνών σε ποσοστό που πλησιάζει το 40% (37,2%). Πιο μετριοπαθείς ως προς το να αποδώσουν συγκεκριμένες ευθύνες σε πρόσωπα και θεσμούς του εξωτερικού εμφα-

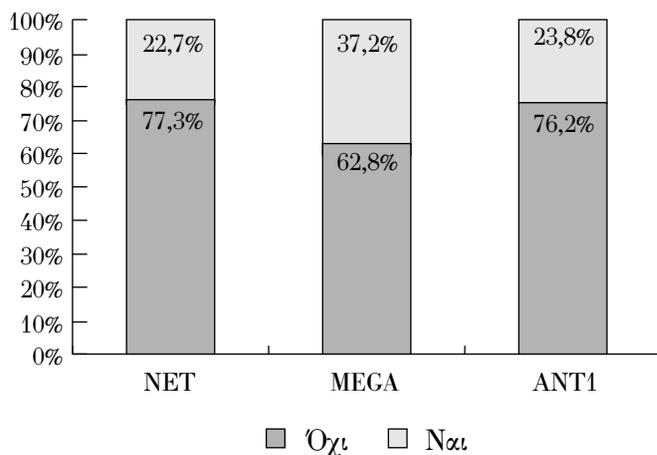
20. Ο στατιστικός έλεγχος χ^2 έδειξε ότι η χρήση της ανάθεσης ευθυνών διαφέρει σημαντικά ανά ιδιότητα σχολιαστή στο 95% διάστημα εμπιστοσύνης. Χαρακτηριστικά παραδείγματα ανάθεσης ευθυνών εκ μέρους σχολιαστή: 'Παρελκυστική πολιτική της τρόικας στο όριο της βλακείας', 'οι ευρωπαίοι εταίροι δεν πρέπει να τιμωρούν μια ευρωπαϊκή χώρα', 'Η Ελλάδα σύρεται από τον Άννα στον Καϊάφα', 'η γερμανική ηγεσία έχει αντία ερμητικά κλειστά'.

Γράφημα 6. Πλαίσιο απόδοσης ευθυνών ανά ιδιότητα σχολιαστή

νίζονται όσοι σχολιάζουν σε ANT1 και NET, με ποσοστά που φτάνουν το 23,85 και το 22,7% αντίστοιχα²¹ (Γράφημα 7).

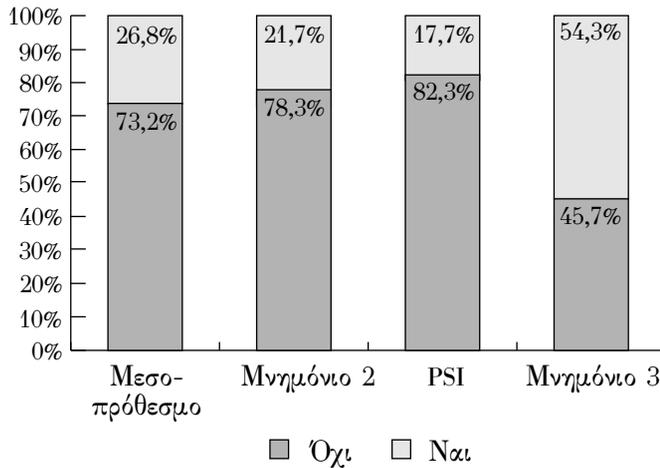
Γράφημα 7. Πλαίσιο απόδοσης ευθυνών ανά κανάλι

21. Ο στατιστικός έλεγχος χ^2 έδειξε ότι η χρήση της ανάθεσης ευθυνών διαφέρει σημαντικά ανά κανάλι στο 95% διάστημα εμπιστοσύνης.

Καταλήγοντας σε ό,τι έχει να κάνει με το πλαίσιο της απόδοσης ευθυνών, διαπιστώνουμε ότι η χρήση του υπερδιπλασιάζεται την περίοδο γύρω από την ψήφιση του 'μεσοπρόθεσμου 2/μνημονίου 3', φτάνοντας το εξαιρετικά υψηλό ποσοστό του 54,3%, τη στιγμή που το δεύτερο υψηλότερο ποσοστό είναι 26,8% κατά την περίοδο που ήταν στην επικαιρότητα το 'μεσοπρόθεσμο'.²²

Γράφημα 8. Πλαίσιο απόδοσης ευθυνών ανά δανειακή σύμβαση

Το επόμενο πλαίσιο που συναντάμε στον λόγο όσων σχολιάζουν τις δηλώσεις ή αποφάσεις των ξένων παραγόντων είναι αυτό της 'αδικίας'. Το πλαίσιο αυτό χρησιμοποιούν πρωτίστως οι δημοσιογράφοι με ποσοστό 35,2%, δευτερευόντως οι πολιτικοί με ποσοστό 31% και τέλος όσοι άλλοι πλαισιώνουν τις δηλώσεις και αποφάσεις ξένων παραγόντων με ποσοστό 28,8%. Τα παραπλήσια ποσοστά των τριών κατηγοριών σχολιαστών δεν διαφοροποιούνται στατιστικά σημαντικά.²³

22. Ο στατιστικός έλεγχος χ^2 έδειξε ότι η χρήση της ανάθεσης ευθυνών διαφέρει σημαντικά ανά δανειακή σύμβαση στο 95% διάστημα εμπιστοσύνης.

23. Ο στατιστικός έλεγχος χ^2 έδειξε ότι η χρήση της αδικίας δεν διαφέρει σημαντικά ανά ιδιότητα σχολιαστή στο 95% διάστημα εμπιστοσύ-

Αντίστοιχη εικόνα διαμορφώνεται και στη χρήση του εν λόγω πλαισίου ανά κανάλι που ερευνήθηκε. Μολονότι και εδώ τα ποσοστά χρήσης εμφανίζονται παραπλήσια, παρατηρείται μια ελαφρά πλειοδοσία ‘αδικίας’ εκ μέρους των ιδιωτικών καναλιών (ANT1, MEGA), τα οποία κινούνται στα επίπεδα του 35% (35,7% και 34,1% αντίστοιχα). Από την άλλη, ο δημόσιος τηλεοπτικός σταθμός της NET, φιλοξενεί δηλώσεις που περιλαμβάνουν το εν λόγω πλαίσιο στο 24% των περιπτώσεων.²⁴

Κλείνοντας με το πλαίσιο της αδικίας, παρατηρούμε ότι η χρήση του ακολουθεί μια σταθερά αυξητική πορεία καθώς προχωρούμε χρονικά στην οικονομική κρίση με την ψήφιση-θέσπιση διαδοχικών δανειακών συμβάσεων.²⁵ Μολονότι ξεκινά από 14,3% την περίοδο του ‘μεσοπρόθεσμου’, διπλασιάζεται την περίοδο του ‘μνημονίου 2’ φτάνοντας το 27,5%, συνεχίζει με 33,3% στη συζήτηση για το ‘PSI’ και πλησιάζει το 50% την περίοδο που εξετάσαμε γύρω από το ‘μεσοπρόθεσμο 2/μνημόνιο 3’ (Γράφημα 9).

Το δεύτερο πλέον χρησιμοποιούμενο πλαίσιο που μπορεί να ανιχνευθεί στα λεγόμενα των Ελλήνων σχολιαστών είναι αυτό του ‘ανθρώπινου ενδιαφέροντος’, δηλαδή η επικέντρωση στην ανθρώπινη διάσταση των δυσμενών οικονομικών συνθηκών. Όπως φανερώνει το Γράφημα 10, οι πολιτικοί (49,2%) και ιδιαίτερα οι σχολιαστές της κατηγορίας ‘λοιπές ιδιότητες’, εντός των οποίων κυριαρχούν τα μέλη ομάδων πίεσης, χρησιμοποιούν εξαιρετικά συχνά το εν λόγω πλαίσιο (72,9%), προκειμένου να κατακρίνουν τους ξένους φορείς για τις πολιτικές που ακολουθούνται στην Ελλάδα στο πλαίσιο της οικονομικής κρίσης. Από την

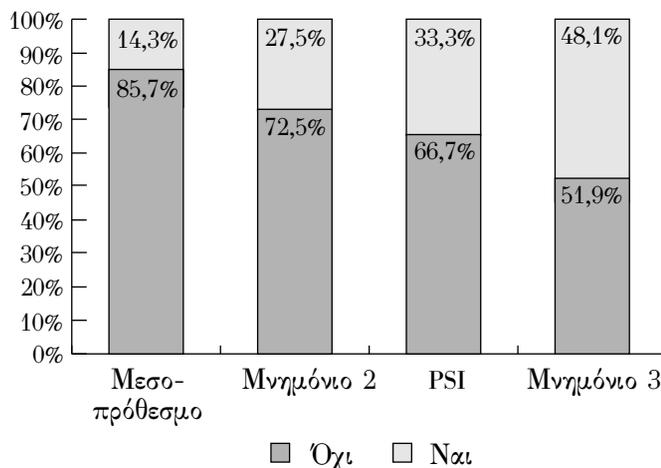

νης. Χαρακτηριστικά παραδείγματα πλαισίου ‘αδικίας’ εκ μέρους σχολιαστή: ‘Οι κύριοι Γιούνγκερ και Ρεν μόνο ψεύτες δεν μας είπαν’, ‘οι εταίροι δεν μας εμπιστεύονται με τίποτα’, ‘έτριξαν τα δόντια στην Ελλάδα οι Ευρωπαίοι’, ‘σε μαρτύριο της σταγόνας μετατρέπουν οι ευρωπαίοι εταίροι τη δανειοδότηση της χώρας’.

24. Ο στατιστικός έλεγχος χ^2 έδειξε ότι η χρήση της αδικίας δεν διαφέρει σημαντικά ανά κανάλι στο 95% διάστημα εμπιστοσύνης.

25. Ο στατιστικός έλεγχος χ^2 έδειξε ότι η χρήση της αδικίας διαφέρει σημαντικά ανά δανειακή σύμβαση στο 95% διάστημα εμπιστοσύνης.

Γράφημα 9. Πλαίσιο αδικίας ανά δανειακή σύμβαση

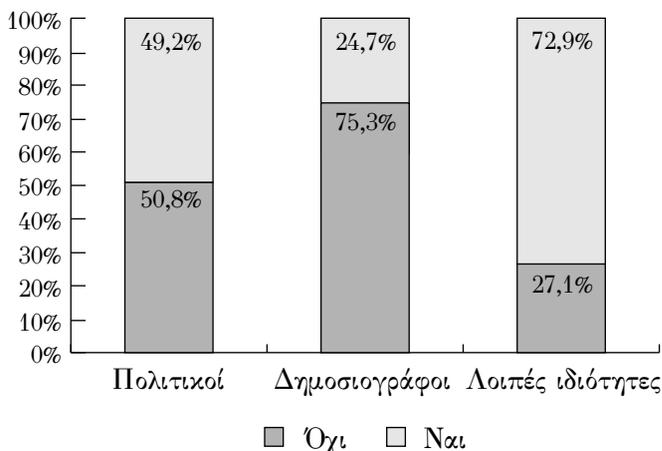

άλλη, οι δημοσιογράφοι δεν το χρησιμοποιούν με αντίστοιχη συχνότητα, μολονότι το ποσοστό τους αγγίζει το καθόλου αμελητέο 25%²⁶ (Γράφημα 10).

Σε ό,τι έχει να κάνει με τον διαχωρισμό των σχολιαστών ανά κανάλι, διαπιστώνουμε ότι στα τρία δελτία ειδήσεων και των τριών σταθμών που μελετήσαμε, προβάλλονται με σταθερά υψηλά ποσοστά που στις περισσότερες περιπτώσεις ξεπερνούν το 40% (NET: 46,7%, ANT1: 42%) σχολιασμοί που προτάσσουν το ανθρώπινο ενδιαφέρον στον επικριτικό σχολιασμό των αποφάσεων και δηλώσεων ξένων παραγόντων γύρω από την ελλη-

26. Ο στατιστικός έλεγχος χ^2 έδειξε ότι η χρήση του πλαισίου του ανθρώπινου ενδιαφέροντος διαφέρει σημαντικά ανά ιδιότητα σχολιαστή στο 95% διάστημα εμπιστοσύνης. Παραδείγματα πλαισίωσης ανθρώπινου ενδιαφέροντος εκ μέρους σχολιαστή: 'Εργαζόμενοι και συνταξιούχοι γυροούν σε επίπεδα άλλων εποχών', 'οι περικοπές είναι δραματικές, έρχονται τα πάνω-κάτω στη ζωή μας', 'μαχαίρια και φαλτσέτες σε μισθούς και συντάξεις'. Η τελευταία φράση έχει και μια σαφώς οικονομική διάσταση, αλλά εστιάζει σαν σχόλιο περισσότερο στην επιδείνωση της οικονομικής κατάστασης των μισθωτών και συνταξιούχων.

Γράφημα 10. Πλαίσιο ανθρώπινου ενδιαφέροντος ανά ιδιότητα σχολιαστή

νική οικονομική κρίση. Εδώ το MEGA (38,8%) υστερεί ελαφρώς, αλλά χωρίς αυτή η διαφορά να είναι σημαντική.²⁷

Αντίθετη πορεία από το πλαίσιο της αδικίας καταγράφει το πλαίσιο του ανθρώπινου ενδιαφέροντος κατά τις διαφορετικές χρονικές στιγμές του δείγματος της παρούσας έρευνας, μολονότι η μεταβολή των ποσοστών χρήσης του είναι ηπιότερη.²⁸

Ενώ κατά τη συζήτηση και ψήφιση του ‘μεσοπρόθεσμου’, το ανθρώπινο ενδιαφέρον εμφανίζεται ως πλαίσιο στον λόγο περισσότερων από τους μισούς σχολιαστές (53,6%), το ποσοστό αυτό φθίνει σταδιακά για να ‘περιοριστεί’ στο 31% περίπου κατά τη συζήτηση και ψήφιση του ‘μεσοπρόθεσμου 2/μνημονίου 3’. Ενδιάμεσα στάδια της πτωτικής πορείας είναι τα ποσοστά 43,5% και 42,6% με τα οποία εμφανίζεται στη συζήτηση για το ‘μνημόνιο 2’ και το PSI αντίστοιχα.

27. Ο στατιστικός έλεγχος χ^2 έδειξε ότι η χρήση του πλαισίου του ανθρώπινου ενδιαφέροντος δεν διαφέρει σημαντικά ανά κανάλι στο 95% διάστημα εμπιστοσύνης.

28. Ο στατιστικός έλεγχος χ^2 έδειξε ότι η χρήση του πλαισίου του ανθρώπινου ενδιαφέροντος δεν διαφέρει σημαντικά ανά δανειακή σύμβαση στο 95% διάστημα εμπιστοσύνης.

Η πλαισίωση που δείχνει να κυριαρχεί είναι αυτή των οικονομικών συνεπειών. Η πλειοψηφία τόσο των πολιτικών, όσο και των δημοσιογράφων σχολιάζει αρνητικά τις αποφάσεις και δηλώσεις αλλοεθνών παραγόντων υπογραμμίζοντας τις αρνητικές οικονομικές συνέπειες των διαδοχικών μνημονίων στην ελληνική οικονομία. Σε πολύ μικρή απόσταση πίσω τους και ελάχιστα κάτω του 50% βρίσκονται και οι λοιποί ομιλούντες.²⁹

Όσον αφορά στην ανά κανάλι χρήση του πλαισίου των οικονομικών συνεπειών, ο ANT1 εμφανίζεται να φιλοξενεί τα περισσότερα αρνητικά σχόλια που κάνουν χρήση αυτού του πλαισίου σε σχέση με τα άλλα δύο κανάλια της έρευνας, καθώς το ποσοστό του φτάνει το 63,6%. Αυτό φανερώνει μια σαφή πρόθεση του δελτίου ειδήσεων του σταθμού να εστιάσει περισσότερο στην οικονομική πτυχή των μέτρων που επιβάλλονται διαδοχικά για τη μείωση των ελλειμμάτων της ελληνικής οικονομίας. Ακολουθεί η NET, όπου τα μισά σχόλια περιέχουν αναφορά σε οικονομικές συνέπειες, ενώ τελευταίο κατατάσσεται το MEGA όπου το 42,6% των σχολίων που προβάλλονται από τον συγκεκριμένο σταθμό περιλαμβάνει το πλαίσιο των οικονομικών συνεπειών³⁰ (Γράφημα 11).

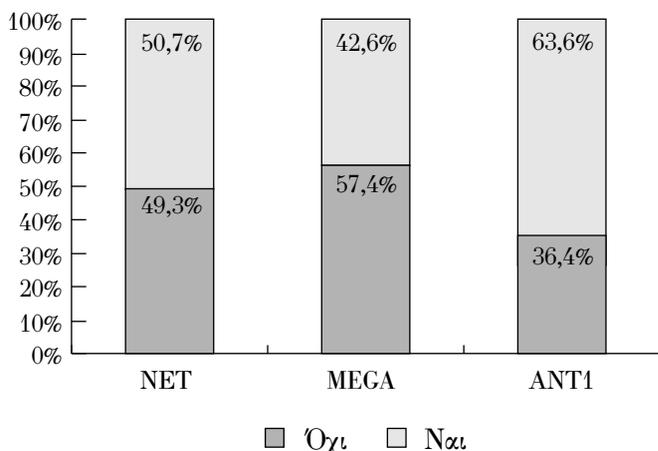
Τέλος, πτωτική τάση — αλλά όχι στατιστικά σημαντική³¹ παρατηρείται και στα ποσοστά της χρήσης του πλαισίου των οικονομικών συνεπειών ανά δανειακή σύμβαση. Το εν λόγω πλαίσιο εκφέρεται με το εξαιρετικά υψηλό ποσοστό του 66,1% από τους Έλληνες σχολιαστές κατά την περίοδο του ‘μεσοπρόθεσμου’,

29. Ο στατιστικός έλεγχος χ^2 έδειξε ότι η χρήση του πλαισίου των οικονομικών συνεπειών δεν διαφέρει σημαντικά ανά ιδιότητα σχολιαστή στο 95% διάστημα εμπιστοσύνης. Χαρακτηριστικά παραδείγματα πλαισίωσης οικονομικών συνεπειών: ‘η πιο σκληρή λιτότητα σε ανεπτυγμένη χώρα’, ‘φορολογική καταγίδα’.

30. Ο στατιστικός έλεγχος χ^2 έδειξε ότι η χρήση του πλαισίου των οικονομικών συνεπειών διαφέρει σημαντικά ανά κανάλι στο 95% διάστημα εμπιστοσύνης.

31. Ο στατιστικός έλεγχος χ^2 έδειξε ότι η χρήση του πλαισίου των οικονομικών συνεπειών δεν διαφέρει σημαντικά ανά ιδεολογία σχολιαστή στο 95% διάστημα εμπιστοσύνης.

Γράφημα 11. Πλαίσιο οικονομικών συνεπειών ανά κανάλι

μειώνεται στο 58% στη συζήτηση για το ‘μνημόνιο 2’, πέφτει κάτω από το 50% στη διάρκεια της διαπραγμάτευσης για το PSI (48,9%) για να μειωθεί λίγο ακόμα την περίοδο του ‘μεσοπρόθεσμου 2/μνημονίου 3’ (46,9%). Παρά τις διαδοχικές μειώσεις των ποσοστών του, το εν λόγω πλαίσιο παραμένει σε εξαιρετικά υψηλά επίπεδα χρήσης, καθώς ένας στους δύο Έλληνες σχολιαστές το χρησιμοποιεί για να πλαισιώσει αρνητικά δηλώσεις και αποφάσεις ξένων παραγόντων.

4. Συμπεράσματα

Η ποσοτική ανάλυση των πλαισίων που χρησιμοποιούνται από τους Έλληνες σχολιαστές των δηλώσεων, αποφάσεων και πράξεων των ξένων παραγόντων αναφορικά με την επίλυση της ελληνικής οικονομικής κρίσης μας οδηγεί σε ορισμένα ενδιαφέροντα συμπεράσματα σε ό,τι αφορά την ύπαρξη χαρακτηριστικών που παραπέμπουν στη λογική της ‘αμυντικής’ κοινωνίας.

Κατ’ αρχάς παρατηρείται μια σχεδόν παντελής απουσία αναφορών στην πολιτιστική ανωτερότητα και στη σπουδαιότητα της Ελλάδας στη διεθνή πολιτική σκηνή. Αυτή η απουσία πι-

θανόν να οφείλεται στη ‘φύση’ του ελληνικού ζητήματος, η οποία είναι πρωτίστως οικονομική. Η συζήτηση γύρω από την κρίση αναλώνεται σε μια προσέγγιση του θέματος στην οποία κυριαρχεί η οικονομική λογική (εξ ου και η κυριαρχία του πλαισίου των οικονομικών συνεπειών), αφήνοντας στην άκρη άλλους τομείς αντιπαράθεσης με τον ξένο παράγοντα, όπως η πεποίθηση για πολιτισμική ‘ανωτερότητα’ και για την κομβική σημασία της χώρας στη διεθνή πολιτική σκηνή.

Επόμενη ‘απουσία’ που διαπιστώνεται είναι αυτή της συνωμοτικής ερμηνείας των διεθνών εξελίξεων γύρω από το ελληνικό ζήτημα. Στην τρέχουσα συγκυρία αυτό φαίνεται να συμβαίνει —τουλάχιστον βάσει των στοιχείων που συλλέχθηκαν στο πλαίσιο αυτής της έρευνας— λόγω του ότι η συντριπτική πλειοψηφία των σχολιαστών δεν προσπαθεί να μπει στη λογική κάποιας θεωρίας συνωμοσίας ‘σκοτεινών κέντρων αποφάσεων’ που απεργάζονται τη διάλυση της Ελλάδας, αλλά αντίθετα αποδίδουν ευθέως ευθύνες σε ξένους (και ημεδαπούς) παράγοντες για την κακή οικονομική κατάσταση της χώρας, γεγονός που αποδεικνύεται και από τη συχνή χρήση του σχετικού πλαισίου.

Παρόν με σταθερό ποσοστό γύρω στο 20% είναι το πατριωτικό πλαίσιο, το οποίο προβάλλεται ως σημείο ‘αντίστασης’ των Ελλήνων ενάντια στα δυσμενή οικονομικά μέτρα που επιβάλλονται ‘έξωθεν’. Παρ’ όλα αυτά, ο ‘έξωτερικός παράγοντας’ δεν εμφανίζεται μονόπλευρα ‘κακός’ και ‘ανθελληνικός’, καθώς σε αρκετές περιπτώσεις χρησιμοποιείται η μανιχαϊστική λογική διαχωρισμού των ξένων παραγόντων σε ‘ανθέλληνες’ και ‘φιλέλληνες’. Βέβαια, η μανιχαϊστική αυτή πλαισίωση εμφανίζεται να φθίνει ελαφρώς με το πέρασμα του χρόνου και των δανειακών συμβάσεων που τίθενται στο επίκεντρο της δημόσιας συζήτησης.

Σε αντίθεση με τη φθίνουσα πορεία του μανιχαϊσμού βρίσκεται η αύξουσα πορεία των πλαισίων της απόδοσης ευθυνών και της αδικίας στα αρνητικά σχόλια των δηλώσεων και πράξεων των ξένων παραγόντων. Τόσο η απόδοση ευθυνών στον ξένο παράγοντα, όσο και η σημασιολογική σύνδεση των ξένων θεσμικών κέντρων με την αδικία, φανερώνουν μια ολοένα και πιο ‘επιθετική’ λογική αντιπαράθεσης των ελλήνων σχολιαστών με

τους ξένους — στη συντριπτική τους πλειοψηφία ευρωπαϊούς πολιτικούς και μέλη της τρόικας.

Στην κορυφή των χρησιμοποιούμενων πλαισιώσεων που παραπέμπουν στη λογική της ‘αμυντικής κοινωνίας’ συναντάμε το ανθρώπινο ενδιαφέρον και τις οικονομικές συνέπειες. Η κυριαρχία αυτών των δύο πλαισίων είναι αναμενόμενη, λόγω τόσο του χαρακτήρα των ΜΜΕ, όσο και της οικονομικής φύσης της κρίσης.

Τα ΜΜΕ παρουσιάζουν την ειδησεογραφία τους με αρκετά λαϊκιστικό και δραματοποιημένο τρόπο (Meyer 2000, Πλειός 2001 & 2011, Παπαθανασόπουλος 2005, Φισκ 2005), ιδιαίτερα σε μια κατάσταση οικονομικής κρίσης και σημαντικής υποβάθμισης του βιοτικού επιπέδου μεγάλης μερίδας του πληθυσμού, η οποία έχει προκύψει ως αποτέλεσμα εφαρμογής πολιτικών οικονομικής λιτότητας. Σε αυτή την εξαιρετικά δυσμενή συγκυρία ο σχολιασμός της οικονομικής κρίσης υπό τη λογική του ανθρώπινου ενδιαφέροντος, της επικέντρωσης στην ανθρώπινη διάσταση της κρίσης, συμβάλλει αποφασιστικά στη δραματοποίηση και θεαματικοποίηση του ζητήματος.

Χαρακτηριστικές ως προς τη λογική της δραματοποίησης —και της επιθετικότητας των πλαισιώσεων— είναι εκφράσεις όπως ‘μαχαιριά στο πορτοφόλι’, ‘όταν μαλώνουν τα βουβάλια, την πληρώνουν τα βατράχια’, ‘παίζουν τάβλι στις πλάτες των Ελλήνων’, ‘παίζουνε όλοι (οι Ευρωπαίοι) με τη φωτιά’, ‘οι ξένοι έχουν άγριες διαθέσεις’, ‘στενό κοστούμι γερμανικής ραφής’, ‘το κούρεμα μοιάζει με ρουλέτα’ και πολλές άλλες, οι οποίες ουσιαστικά συνδυάζουν τη λογική της ‘αμυντικής κοινωνίας’ με την προβολή με όρους δραματοποίησης και ‘ενημερω-τρομοκρατίας’, στοιχείο το οποίο συνιστά ισχυρή ένδειξη ότι σε αρκετές περιπτώσεις τα δελτία ειδήσεων ρέπουν προς τη δημαγωγία και τον πανικό.

Σε συνδυασμό με το ανθρώπινο ενδιαφέρον, η αναφορά στις αρνητικές οικονομικές συνέπειες των ‘μνημονίων’, χρησιμοποιείται —στις περιπτώσεις που εξετάσαμε— για να ολοκληρώσει την εικόνα της οικονομικής παρακμής και να αναδείξει τις ευθύνες των ξένων θεσμικών κέντρων ως προς την οικονομική και κοινωνική δυσπραγία της Ελλάδας.

Φυσικά, η ύπαρξη στοιχείων ‘αμυντικής κοινωνίας’ στον λόγο των ελλήνων σχολιαστών που εμφανίζονται στα δελτία ειδήσεων για να πλακισιώσουν δηλώσεις ή αποφάσεις ξένων παραγόντων δεν σημαίνει ούτε τη μονόπλευρη ύπαρξη αρνητικών σχολίων προς τους ξένους παράγοντες (είδαμε στην αρχή των αποτελεσμάτων ότι υπάρχουν και μειοψηφούντα θετικά και ουδέτερα σχόλια) ούτε τη μονόπλευρη απόδοση ευθύνης στον ξένο παράγοντα για την οικονομική κατάσταση της Ελλάδας. Τα σχόλια αυτά συνυπάρχουν με αντίστοιχα που αναφέρονται στις ευθύνες και της εγχώριας πολιτικής και οικονομικής ελίτ, όσον αφορά τα αίτια της οικονομικής κρίσης, διαμορφώνοντας ένα περιβάλλον πολιτισμικού δυϊσμού και εντός του διά των μέσων εκφερόμενου λόγου.

Μια ποσοτική και ποιοτική σύγκριση των σχολίων που απευθύνονται τόσο σε ξένους όσο και σε έλληνες παράγοντες αναφορικά με την οικονομική κρίση και τις πολιτικές εξόδου από αυτή θα συμπλήρωνε την εικόνα του αξιολογικού περί της οικονομικής κρίσης —και των πολιτικών εξόδου από αυτή— λόγου, όπως αυτός εκφέρεται στα δελτία ειδήσεων της ελληνικής τηλεόρασης και θα προσέφερε ποσοτικά στοιχεία για την επικοινωνιακή έκφανση του πολιτισμικού δυϊσμού της ελληνικής κοινωνίας.

Παράλληλα, θα ήταν χρήσιμο να μελετηθεί ο σχολιασμός και σε άλλες τηλεοπτικές εκπομπές πέραν των δελτίων ειδήσεων, όπως είναι οι πολιτικές εκπομπές διαλόγου [talk shows] ή ακόμα και σε άλλα μέσα, όπως ο Τύπος ή το διαδίκτυο στα οποία το σχόλιο αποτελεί πλέον *de facto* χαρακτηριστικό της ‘ενημερωτικής’ διαδικασίας.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Αρμενάκης, Α., Γκοτσόπουλος, Θ., Δεμερτζής, Ν., Παναγιωτοπούλου, Ρ. & Χαραλάμπης, Δ. (1996). ‘Ο εθνικισμός στον ελληνικό Τύπο: το Μακεδονικό ζήτημα κατά την περίοδο Δεκεμβρίου 1991-Απριλίου 1993’, *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 89-90: 188-231.

- Βερέμης, Θ. & Κολιόπουλος, Γ. (2006). *Ελλάς, η σύγχρονη συνέχεια από το 1821 μέχρι σήμερα*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Barker, C. (2005). *Cultural Studies: Theory and Practice*. London: Sage.
- Berelson, B. (1952). *Content Analysis in Communication Research*. New York: Free Press.
- Blumler, J.G. & Gurevitch, M. (2011). 'Americanization Reconsidered: UK-US campaign communication comparisons across time', στο L. Bennett & R. Entman (eds), *Mediated Politics. Communication in the future of democracy*. New York: Cambridge University Press.
- Γναρδέλλης, Χ. (2003). *Εφαρμοσμένη Στατιστική*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Charalambis, D. & Demertzis, N. (1993). 'Politics and Citizenship in Greece: Cultural and Structural Facets', *Journal of Modern Greek Studies*, 11, 2: 219-240.
- D' Angelo, P. (2002). 'News-framing as a multi-paradigmatic research program: A response to Entman', *Journal of Communication*, 52, 4: 870-888.
- Demertzis, N. (1997). 'Greece', στο R. Eatwell (ed.), *European Political Cultures: Conflict or Convergence?*. London: Routledge.
- Demertzis, N., Papathanassopoulos, S. & Armenakis, A. (1999). 'Media and Nationalism: The Macedonian Question', *The Harvard International Journal of Press/Politics*, 4, 3: 26-50.
- Δεμερτζής, Ν. (1990). *Η Ελληνική πολιτική κουλτούρα στη δεκαετία του '80*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Δερτιλής, Γ. Β. (2005). *Η Ιστορία του Ελληνικού Κράτους 1830-1920*. 2 τόμοι. Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας.
- Diamandouros, N. (1994). 'Cultural Dualism and Political Change in Post-authoritarian Greece', *Estudio/Working Paper*, Juan March Institute, February.
- Διαμαντούρος, Ν. (2000). *Πολιτισμικός δυϊσμός και πολιτική αλλαγή στην Ελλάδα της μεταπολίτευσης: Πλαίσιο ερμηνείας*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Entman, R.M. (1993). 'Framing: Towards clarification of a fractured paradigm', *Journal of Communication*, 43, 4: 52-66.
- Gitlin, T. (1980). *The whole world is watching: Mass media and the making and unmaking of the new left*. Berkeley: University of California Press.

- Goffman, E. (1974). *Frame Analysis*. New York: Harper and Row.
- Hallin, D. & Mancini, P. (2004). *Comparing Media Systems. Three Models of Media and Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hallin, D. (1992). 'Sound Bite News: Television Coverage of Elections 1968-1988', *Journal of Communication*, 42, 2: 5-24.
- Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα (2002). *Ιδεολογικά Ρεύματα και Τάσεις της Διανόησης στη Σημερινή Ελλάδα*. Αθήνα: Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα.
- Ιορδάνογλου, Χ. (2014). *Μνημόνιο, ένα post mortem*. Αθηναϊκή Επιθεώρηση του Βιβλίου, http://www.booksreview.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=153.
- Κατσούλης, Η. (1988). 'Το "ανθρώπινο κεφάλαιο" στη διαδικασία εκσυγχρονισμού. Η ελληνική "αμυντική κοινωνία" μπροστά στην πρόκληση του 2000', στο Η. Κατσούλης, Τ. Γιαννίτσης & Π. Καζάκος (επιμ.), *Η Ελλάδα προς το 2000. Πολιτική και κοινωνία, οικονομία, εξωτερικές σχέσεις*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Κυριαζή, Ν. (2001). *Κοινωνιολογική έρευνα: κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Κύρτσης, Α. (1988). 'Πολιτική νομιμοποίηση και οικονομικός εκσυγχρονισμός', στο Η. Κατσούλης, Τ. Γιαννίτσης & Π. Καζάκος (επιμ.), *Η Ελλάδα προς το 2000. Πολιτική και κοινωνία, οικονομία, εξωτερικές σχέσεις*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Λίποβατς, Θ. (1988). 'Θέσεις για την πολιτική ψυχολογία των Ελλήνων. Προοπτικές για το έτος 2000', στο Η. Κατσούλης, Τ. Γιαννίτσης & Π. Καζάκος (επιμ.), *Η Ελλάδα προς το 2000. Πολιτική και κοινωνία, οικονομία, εξωτερικές σχέσεις*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Lundell, A.K. & Ekström, M. (2010). "'Interview Bites" in television news production and presentation', *Journalism Practice*, 4, 4: 476-491.
- Μιχαλοπούλου, Κ. (2008). *Πλαισίωση: η έννοια και οι ερευνητικές της παράμετροι*. Δημοσίευτη εργασία για το Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών του Τμήματος Επικοινωνίας και ΜΜΕ του Πανεπιστημίου Αθηνών.
- McNair, B. (2000). *Journalism and democracy. An evaluation of the political public sphere*. London: Routledge.
- Meyer, T. (2000). *Η πολιτική ως θέατρο: Η νέα εξουσία της ηθοποιίας*. Αθήνα: Καστανιώτης.

- Neuendorf, K.A. (2002). *The Content Analysis Guidebook*. London: Sage.
- Norris, P., Kern, M. & Just, M. (επιμ.) (2003). *Framing terrorism: the news media, the government, and the public*. New York: Routledge.
- Παπαθανασόπουλος, Σ. (2005). *Η τηλεόραση στον 21ο αιώνα*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Πλειός, Γ. (2001). *Ο Λόγος της εικόνας, Ιδεολογία και Πολιτική*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Πλειός, Γ. (2005). 'Η κοινωνική έλευση του ραδιοφώνου: συρρίκνωση της ανοιχτής κοινωνίας και πολιτιστικός εθνικισμός', *Ζητήματα Επικοινωνίας*, 2: 66-82.
- Πλειός, Γ. (2011). *Η κοινωνία της ενημέρωσης*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Σεβαστάκης, Ν. (2004). *Κοινότοπη χώρα. Ώφεις του δημόσιου χώρου και αντινομίες αξιών στη σημερινή Ελλάδα*. Αθήνα: Σαββάλας.
- Σιώμκος, Γ.Ι. & Βασιλακοπούλου, Α. (2005). *Εφαρμογή μεθόδων ανάλυσης στην έρευνα αγοράς*. Αθήνα: Αθ. Σταμούλης.
- Σπουρδαλάκης, Μ. (1988). 'Ελλάδα 2000: Δρέποντας τους καρπούς της "α-πολιτικής πολιτικοποίησης"', στο Η. Κατσούλης, Τ. Γιαννίτσης & Π. Καζάκος (επιμ.), *Η Ελλάδα προς το 2000. Πολιτική και κοινωνία, οικονομία, εξωτερικές σχέσεις*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Samaras, A.N. (2002). 'Frames and Framing in International Relations', *Defensor Pacis*, 11: 71-96.
- Scheufele, D.A. (2000). 'Agenda-Setting, Priming, and Framing Revisited: Another Look at Cognitive Effects of Political Communication', *Mass Communication and Society*, 3, 2: 297-316.
- Stanford Encyclopedia of Philosophy (2007). *Max Weber*. <http://plato.stanford.edu/entries/weber/#Mod>.
- Stateofthedia (2007). *Annual Report*.
- Stemler, S. (2001). *An Introduction to Content Analysis*. ERIC Digest. ERIC Clearinghouse on Assessment and Evaluation College Park MD. <http://www.ericdigests.org/2002-2/content.htm>
- Το Πανόραμα μια Επταετίας: Χούντα είναι, θα περάσει;* (2011) Σκηνοθέτης: Φώτος Λαμπρινός. Αθήνα: PLK-Film Productions.
- Valkenburg, P. M. & Semetko, A.H. (2000). 'Framing European Politics: A Content Analysis of Press and Television News', *Journal of Communication*, 50, 2: 93-109.

- Valkenburg, P. M., Semetko, A. H. & DeVreese, C.H. (1999). ‘“The Effects of News Frames on Readers” Thoughts and Recall’, *Communication Research*, 26, 5: 550-569.
- Veneti, A., Poulakidakos, S. & Theologou, K. (2012). ‘The Greek Indignants through the Domestic News Bulletins’, *Estudos em Comunicação* 12: 107-134.
- Weber, R. (1990). *Basic Content Analysis*. London: Sage Publications.
- Φισκ, Τζ. (2005). *TV: Η ανατομία του τηλεοπτικού λόγου*. Αθήνα: Κατάρτι.
- Χαραλάμπης, Δ. (1988). ‘Πολιτικές διαδικασίες και πολιτικά δικαιώματα. Η ιδιαιτερότητα της σχέσης μορφής-περιεχομένου στο ελληνικό πολιτικό σύστημα, ως αναλυτική υποδομή κάποιων υποθέσεων για τις προοπτικές του έτους 2000’, στο Η. Κατσούλης, Τ. Γιαννίτσης & Π. Καζάκος (επιμ.), *Η Ελλάδα προς το 2000. Πολιτική και κοινωνία, οικονομία, εξωτερικές σχέσεις*. Αθήνα: Παπαζήσης.

ABSTRACT

Stamatis Poulakidakos

Aspects of the Greek Defensive Society in TV News Discourse during times of Crisis

The current research seeks to investigate the characteristics of the Greek ‘defensive society’ in the TV discourse of journalists, politicians and other speakers, who comment on the decisions and statements of foreign politicians regarding the Greek financial crisis. Our theoretical framework is based on the notions of ‘defensive society’ and ‘framing’, so as to integrate the ‘defensive society’s into the communicational process, and more specifically to search for it mainly in the journalistic and political discourse of the TV news bulletins of two private and one public Greek TV channels (ANT1, MEGA, NET). Our research focuses on the days of the negotiations of the treaties regulating the heretofore financial life of Greece (Mid-terminal financial plan, MoU 2, PSI, and MoU 3).